

Kto bude budovať naše katalógy?

MARC a ONIX: starý koncept a nová perspektíva

Prvá revolúcia

Keď v šesťdesiatych rokoch minulého storočia vznikol formát MARC (*Machine-Readable Cataloguing*), zdalo sa, že pre knižnice prichádza nová éra. Vďaka metóde umožňujúcej opätovné použitie už pripravených bibliografických záznamov budú môcť ušetriť čas a výrazne znížiť náklady. Myšlienka bola pomerne jednoduchá a zároveň veľmi zaujímavá: raz vytvorený bibliografický popis (v ideálnom prípade národným bibliografickým poskytovateľom, napr. *národnou knižnicou*) znásobí využitie šírením medzi knižnicami prostredníctvom rôznych protokolov, ako je napr. protokol Z39.50.

Napodiv sa po zrode konceptu výmenných bibliografických záznamových formátov zároveň objavilo veľa národných štandardných formátov (INTERMARC, IBERMARC, HUNMARC atď.), takže sme sa odklonili od hlavného cieľa, ktorým bolo budovanie „jedného spoločného katalógu“ bibliografických záznamov na celom svete. Aj keď firma OCLC vyvinula v súčasnosti známy WorldCat, zdá sa, že dosiahnutie tohto cieľa sa stáva nereálnym na úrovni medzinárodného katalógu knižníc. Takže myšlienka je stále živá a tendencie, ako je šírenie MARC 21 a RDA, svedčia o snahe dostať sa bližšie k realizácii pôvodného cieľa (*formát RDA sa už používa v Library of Congress, uvažovala o ňom aj Slovenská národná knižnica, Nemecká národná knižnica a iné*).

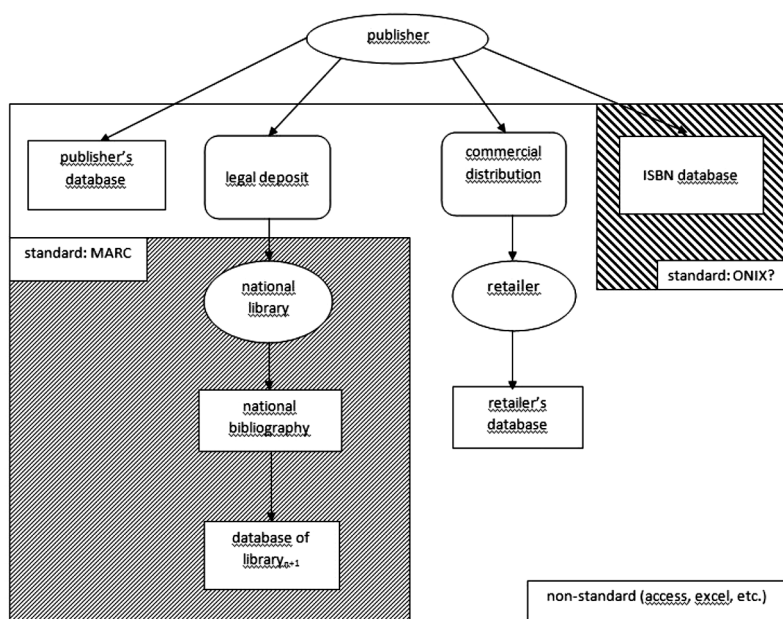
Druhá revolúcia

Koncepcia „raz vytvor – mnohonásobne použi“ vyvoláva obavy súvisiace s prácou knihovníkov a ďalším využitím týchto údajov na komerčné účely. Pôvodne sa s nimi vôbec nepočítalo. Medzinárodný štandard na reprezentáciu a komunikáciu informácií o knižnom obchode, seriáloch a elektronických produktoch ONIX (*Online Information Exchange*) priniesol nové perspektívy nielen do knihovníckej práce, ale aj na publikačný trh. Táto norma stanovuje, že aktuálne vytvorené údaje by mali byť opakovane používané na rôzne účely, ako sú:

1. databázy vydavateľov,
2. ISBN databázy,
3. použitie v knižnici (*ako bibliografické záznamy*),
4. komerčné využitie (*databázy online predajcov*),
5. knihy v printových databázach,
6. autorské práva nástrojov pre správu informácií (*ARROW*) a pod.

Na tieto účely je štandard ONIX kompatibilný s modelom FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) aj s formátom MARC 21. Vzhľadom na štruktúru záznamu štandardu ONIX môžu byť k bibliografickým dátam pridané aj komerčné a autorské dáta.

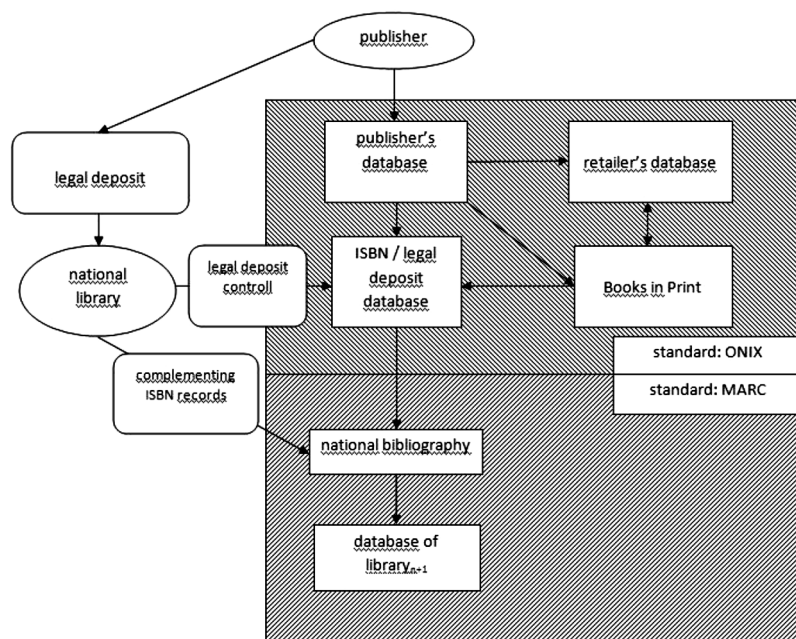
V dôsledku realizácie štandardu ONIX bude tradičný tok dát týkajúci sa publikovaných dokumentov nahrádzaný novým.

Obrázok 1 Tradičný tok dát

Na obr. 1 je dobre vidieť, že tradičný tok dát má primárne nevýhodu v mnohonásobnej ručnej práci s dátami. Nie je potrebné zdôrazňovať, že opakované zapisovanie rovnakých dát je výrazne nákladnejšie ako ich zapísanie iba raz a možnosť ich niekoľkonásobného využitia. Jedným z významných rozdielov medzi oboma modelmi je, že v novom dátovom toku (obr. 2) základné údaje o publikáciách vytvorili súkromne vydavatelia na vlastné náklady a pre svoje vlastné databázy. Niektoré prvky záznamov poskytnutých vydavateľmi sú totožné s tými, ktoré sa nachádzajú v bibliografickom zázname. V oblastiach, ako sú "meno autora", "názov titulu", "vydavateľ", "ISBN", sú niekoľkokrát uvedené.

Pokladáme za dôležité podotknúť, že druhý model je len návrh a že to nie je jediná možná metóda na naplnenie toku dát, založená na použití ONIX štandardu.

Obrázok 2 Obnovený tok dát

v tlačenej podobe. Tieto, žiaľ, nie sú homogénne na medzinárodnej úrovni a nekomunikujú s inými databázami, ktoré používajú ISBN agentúry alebo knižnice. Dôležité metadáta o autorských právach a povoleniach sa strácajú, pretože databázy tlačenej knihy spravované vydavateľstvami a autormi používajú rôzne režimy metadát, ak vôbec nejaké používajú. Práve preto je v záujme medzinárodných projektov prepojených cieľom zachovať kultúrne dedičstvo a ARROW (*vysvetlím ďalej*), aby správcovia „Books in Print“-ov implementovali štandard ONIX do svojich databáz.

Informácie získané z databáz tlačenej knihy pomôžu zlepšiť právnu kontrolu depozitov. Správy o vydaných knihách, ktoré nie sú uložené v depozitoch, umožnia efektívnejším spôsobom identifikovať chýbajúce tituly jednoduchšie ako kedykoľvek predtým. Rovnako ako aj v prípade aktuálne vydaných publikácií, takáto databáza nikdy nemôže byť úplná iba na základe tlačenej knihy.

Používatelia alebo profesionáli?

Web 2.0 nepopierateľne ovplyvňuje prácu knihovníka. K dispozícii sú online verejne prístupné katalógy, kde je možnosť pridať predmet do bibliografických záznamov určených na prehľadávanie pre ostatných používateľov. Ukázalo sa však, že tieto prístupy na základe predmetu, budované automatizovaným spôsobom, označovaním používateľmi, tzv. folksonómie, sú nedostatočné. Zručnosti priemerného účastníka v označovaní nemôžu dostatočne nahrádzať znalosti alebo spôsoby profesionálneho knihovníka. Napriek tejto skutočnosti spojenie folksonómie a kontrolovaných slovníkov je nápad, ktorý stojí za zváženie. Rovnako za zváženie by stálo aj to, aby knižnice podporovali producentov publikácií, vydavateľov a autorov, v kategorizácii svojich publikácií pomocou klasifikačných systémov vyvinutých knižničnými profesionálmi.

Linked Heritage (Spojené dedičstvo)

Linked Heritage je projekt EÚ na 30 mesiacov, ktorý sa začal v roku 2011 za účasti 20 krajín EÚ vrátane Ruska a Izraela. Jeho hlavné ciele sú:

- prispievať veľkým množstvom nového obsahu do Europeany z verejného aj súkromného sektora;
- zabezpečiť zvýšenú kvalitu obsahu, pokiaľ ide o metadáta, bohatstvo opakovaného použitia potenciálu a jedinečnosti;
- zabezpečiť lepšie vyhľadávanie, získavanie a využívanie obsahu Europeany.

Cieľom 4 pracovného balíčka je podpora verejného a súkromného partnerstva, a to stanovením najvhodnejšej technológie, ktorá umožní, aby súkromný sektor prispieval metadátami do Europeany. Garantom projektu je organizácia EDItEUR, ktorá zodpovedá za vývoj, údržbu a podporu štandardu ONIX. Széchenyiho národná knižnica sa ako člen konzorcia usiluje o distribúciu štandardu ONIX v Maďarsku. Plánujeme rozvíjať náš ISBN systém tak, aby bol kompatibilný so štandardom ONIX.

ARROW (The Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana)

i2010 Digitálna knižnica ako iniciátor digitálnych knižníc EÚ si kladie za cieľ, aby všetky zdroje európskej kultúry a vedy boli prístupné všetkým, aby sa vytvorením elektronických verzií dokumentov v európskych knižniciach, archívoch a múzeách zachovali pre budúce generácie. Priradené, pred digitalizáciou dokumentu je potrebné zistiť autorskoprávne záležitosti, čo je v mnohých prípadoch veľmi zložitá. Knižnice plánujú realizovať projekty na hromadnú digitalizáciu, ktorá by mala nájsť spôsoby

ISBN

Môžeme tvrdiť, že ISBN je rozhodujúce pre distribúciu kníh, teda že vydavateľia majú z používania ISBN prospech v mnohých ohľadoch. Pomocou ISBN možno rýchlym a dôveryhodným spôsobom vygenerovať 13-miestne EAN-13 čiarové kódy. Veľa dodávateľských reťazcov a kníhkupectiev vyžaduje používanie ISBN. Podľa 6. vydania manuálu ISBN (vydaným medzinárodnou agentúrou ISBN v Londýne roku 2012) je vydavateľ povinný požiadať ISBN agentúru (alebo organizáciu zodpovednú za registráciu a pridelovanie ISBN, v mnohých prípadoch je to národná knižnica) o priradenie ISBN k danej publikácii. Manuál tiež jasne uvádza, že informácie, ktoré poskytujú vydavateľia o svojich knihách, „musia obsahovať minimálne prvky metadát (*popis*) a musia byť v súlade so štandardom ONIX (*normou Books product information standards*), ktorú spravuje medzinárodná skupina EDItEUR a jeho pridružené organizácie“.

Books in Print

Databáza tlačenej knihy (*ďalej „Books in Print“*) je novým prvkom v toku dát. V mnohých krajinách existujú informácie, ktoré obsahujú bohaté bibliografické informácie o knihách. Informácie o knihách, ktoré obsahujú minimálne prvky metadát (*popis*) a musia byť v súlade so štandardom ONIX (*normou Books product information standards*), ktorú spravuje medzinárodná skupina EDItEUR a jeho pridružené organizácie“.

sob, ako čo najjednoduchšie zhromaždiť autorské metadáta. The Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works Towards Europeana (*d'alej „ARROW“*) je nástroj, ktorý nemá iba uľahčiť získavať informácie o autorských právach z rôznych zdrojov, ale tiež zjednodušuje interoperabilitu medzi databázami, ako sú knižničné katalógy a databázy tlačených kníh. Projekt sa začal realizovať v septembri 2008, bol spolufinancovaný Európskou komisiou v rámci programu „ICT Policy Support“ téma 2 Digital Library. Niet divu, že v záujme dosiahnutia svojich cieľov program podporuje čo najširšie využívanie štandardu ONIX. Ako sme už spomenuli, ARROW funguje ako významný prostredník na rozšírenie nového dátového toku.

Záver

Ak by sme mali odpovedať na otázku v názve článku, môžeme konštatovať, že v blízkej budúcnosti sa pravdepodobne budú bibliografické popisy vytvárať v súkromnom sektore, napr. zamestnanci vydavateľstiev, čo, samozrejme, môže so sebou priniesť revitalizáciu odborných schopností v knižničnej oblasti.

V týchto nových podmienkach budú mať knižnice úlohu napr. kontrolných stanovišť, miest na kontrolu dát. Knižnice budú profesionálne zodpovedné za vybudovanie zdrojov takejto kontroly, na úpravu súborov autorít, kontrolovaných slovníkov, synonymických slovníkov a tých odborných aktivít, ktoré majú zásadný význam pre vytváranie sémantického webu.

Čitatelia, ktorí sa zaujímajú o uvedenú tému, nájdu viac informácií na týchto webových adresách:

ARROW Project – <http://www.arrow-net.eu/>

EDItEUR – <http://www.editeur.org/>

Europeana – the European Digital Library – <http://www.europeana.eu/>

Folksonomy – <http://en.wikipedia.org/wiki/Folksonomy>

FRBR – Functional Requirements for Bibliographic Records – <http://www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records> i2010 Digital Libraries Initiative – http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/hlg_final_report09.pdf

International Standard Text Code (ISTC) – <http://www.istc-international.org/>

ISBN Users' Manual International Edition. 6th ed. - London : International ISBN Agency, 2012

Linked Heritage – <http://www.linkedheritage.eu/>

ONIX – Online INformation Exchange – <http://www.editeur.org/8/ONIX/>

RDA – Resource Description and Access – http://en.wikipedia.org/wiki/Resource_Description_and_Access

*Z anglického originálu *Who will build our catalogues? MARC and ONIX: an old concept and a new perspective*, ktorý napísal Dancs Szabolcs, preložil zo súhlasom autora Pavol Baťalík.*